

2. Золян С. Т. Лингвистические аспекты теории перевода (хрестоматия) / С. Т. Золян, К. Ш. Абрамян. – Ереван : Лингва, 2007. – 307 с.
3. Комиссаров В. Н. Слово о переводе (Очерк лингвистического учения о переводе) / В. Н. Комиссаров. – М. : Международные отношения, 1973. – 216 с.
4. Комиссаров В. Н. Современное переводоведение / В. Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2001. – 424 с.
5. Комиссаров В. Н. Теория перевода / В. Н. Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 250 с.
6. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
7. Нойберт А. Прагматические аспекты перевода // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике: Сб. статей. – М. : Международные отношения, 1978.
8. Паршин А. Теория и практика перевода / А. Паршин // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : 16.01.2012 : < http://teneta.ru/rus/prevd/parshin-and_theoria-praktika-perevoda/htm >.
9. Пирс Ч. С. Логика как семиотика: теория знаков // Метафизические исследования. Вып. 11. Язык. – СПб, 1999. – С. 199–217.
10. Сдобников В. В. Теория перевода / В. В. Сдобников, О. В. Петрова. – М. : АСТ: Восток-Запад, 2007. – 448 с.
11. Хомский Ноам. Картезианская лингвистика. Глава из истории рационалистической мысли: Пер. с англ. / Предисл. Б. П. Нарумова. – М. : КомКнига, 2005. – 232 с. (История лингвофилософской мысли.)
12. Швейцер А. Д. Теория перевода (статус, проблемы, аспекты) / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1988. – 216 с.
13. Hymes D. H. On Communicative Competence // Sociolinguistics. Selected Readings. J.B. Prideand J. Holmes (eds) / D. H. Hymes – Harmondsworth: Penguin, 1972.

УДК 811. 161. 2

Л. І. Пац,

Національний фармацевтичний університет, м. Харків

ТРАДИЦІЙНІ Й НОВІ ПАРАМЕТРИ МОВЛЕННЕВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТІВ ‘ЧОЛОВІК’ І ‘ЖІНКА’

У статті досліджено особливості мовленнєвої реалізації концептів ‘чоловік’ і ‘жінка’ в традиційному вимірі та з огляду змін, що зумовлені соціально-політичними, економічними і культурно-історичними умовами життя сучасного суспільства. Окреслено співмірність складників обраних для аналізу концептів та зміну параметрів існування осіб жіночої й чоловічої статі як представників культурно-історичного соціуму. За результатами дослідження зроблено висновок, що гендерно-ментальні стереотипи на сьогодні зазнали суттєвих змін, а відтак це позначилось на особливостях мовленнєвої реалізації усіх складників аналізованої опозиції.

Ключові слова: концепт, мовна картина світу, прислів'я, приказки, тендерна опозиція, семантичні складники, гендер, гендерні стереотипи.

TRADITIONAL AND NEY CHARACTERISTICS OF CONCEPT ‘MAN’ AND ‘WOMEN’ VERBAL REALIZATION

The peculiarities of verbal realization of concepts ‘man’ and ‘woman’ are analyzed in a traditional way and considering changes caused by social, political, economic, cultural and historical conditions of modern society. The components chosen for the concepts analysis and characteristics change of the male and female as the representatives of cultural and historical community are analyzed. The work deals with natural-physical, physiological, psychological, intellectual, and social-status characteristics of men and women, the evolution of which can be traced comparing set phrases with texts of modern Ukrainian artistic prose. The study results in conclusion that nowadays gender and mental stereotypes have undergone significant changes, and consequently it affected the peculiarities of speech implementation of all components of the analyzed opposition. Sayings and proverbs reveal common ideas about men and women according to traditional Ukrainian mentality; and the works of fiction portray our contemporaries in compliance with their changes under the pressure of socio-political and economic circumstances.

Keywords: concept, linguistic world image, proverbs and sayings, gender opposition, semantic components, gender, gender stereotypes.

ТРАДИЦИОННЫЕ И НОВЫЕ ПАРАМЕТРЫ РЕЧЕВОЙ РЕЛИЗАЦИИ КОНЦЕТОВ ‘МУЖЧИНА’ И ‘ЖЕНЩИНА’

В статье исследовано особенности речевой реализации концептов ‘мужчина’ и ‘женщина’ в традиционном измерении в соответствии с изменениями, обусловленными социально-политическими, экономическими и культурно-историческими условиями жизни современного общества. Определено соразмерность составляющих анализированных концептов и изменение параметров существования лиц женского и мужского пола как представителей культурно-исторического социума. По результатам исследования сделан вывод о том, что гендерно-ментальные стереотипы на сегодня существенно изменились, что соответственно повлияло на особенности языковой реализации всех составляющих анализированной оппозиции.

Ключевые слова: концепт, языковая картина мира, пословица, поговорка, гендерная оппозиция, семантические составляющие, гендер, гендерные стереотипы.

Становлення і розвиток лінгвоконцептології спричинили нагальну потребу концептуального аналізу як одного із прийомів реконструкції мовної картини світу. Проблема для когнітивної лінгвістики не нова і неодноразово поставала в працях зарубіжних та вітчизняних мовознавців, таких, як Дж. Лакофф, М. Джонсон, А. Вежбицька, В. Карасик, О. Кубрякова, В. Маслова, Ю. Степанов, Н. Арутюнова, М. Алефіренко та ін. Актуальність нашого дослідження полягає не лише у відсутності викінченого опису гендерної опозиції складників, що формують концепти ‘чоловік’ і ‘жінка’, а й у потребі з’ясування тих змін, що сталися в розумінні й репрезентації гендерних стереотипів. Задля розв’язання окресленого кола проблем ми звернулись до українських прислів’їв та приказок, де представлено традиційні світоглядні уявлення українців щодо статусних, рольових, природно-фізичних особливостей представників різної статі, а також до творів українських прозаїків, де втілено сучасне бачення чоловіка й жінки в усіх їхніх іпостасях, що трансформувались відповідно до соціально-політичних, економічних, культурно-історичних умов сьогодення. Саме це уможливило досягнення мети нашого дослідження – окреслити співмірність складових обраних для аналізу концептів та зміну параметрів існування осіб жіночої і чоловічої статі як представників культурно-історичного соціуму.

У з’ясуванні парадигми компонентів, що формують концепти ‘чоловік’ і ‘жінка’, та особливостей їх мовленнєвої реалізації ми спираємось на розуміння концепту як інформаційно-когнітивної структури свідомості, певним чином орга-

нізованої та вбудованої до колективної чи індивідуальної концептосистеми, задеклароване О. Селівановою [9, с. 297]. Під гендером будемо розуміти дослідницьку модель, що є результатом високого рівня абстрагування і дозволяє узагальнити та теоретизувати знання про природу культурно-соціальної взаємодії представників різної статі [7, с. 141].

Вибір прислів'їв і приказок задля з'ясування специфіки мовленнєвої реалізації концептів, що формують гендерну опозицію, видається цілком умотивованим з огляду на те, що саме ці паремійні одиниці чи не найбільше відображають менталітет українців, особливості національного світогляду і світобачення, окреслюють морально-етичні, соціальні, гендерні і навіть природно-фізичні особливості осіб жіночої і чоловічої статі.

Усі позиції, що визначають зміст понять, які є домінантами концептів 'чоловік' і 'жінка', представлені в системі українських прислів'їв і приказок відповідно до світоглядних уявлень, моральних принципів і постулатів усього етносу. Так, у фольклорі репрезентовано природно-фізичні, фізіологічні, психологічні, інтелектуальні та соціально-статусні характеристики чоловіків і жінок. Звернімо увагу, що природно-фізичні дані представників і чоловічої, і жіночої статі мало представлені в паремійних жанрах, можливо, через те, що духовний світ людини здавна був для українців вагомим за зовнішність. Що ж до вияву природно-фізичних даних у прислів'ях і приказках, то практично відсутній опис осіб чоловічої статі, тоді як жінкам та їхній зовнішності приділено багато уваги: *Гарна дівчина, як у лузі калина; Одна брова варта вола, другій брові й ціни нема* [6, с. 114].

Належність аналізованої нами гендерної опозиції до загальнолюдських концептів визначає опертя на морально-етичні цінності, а відтак психологічні позиції чоловіків і жінок чи не найбільше представлені в прислів'ях і приказках. Причому, у стійких народних висловах чи не найчастіше дається оцінка людині за її ставленням до праці, вправності, а в контексті актуалізується один із компонентів лексико-семантичної структури семи 'чоловік', а саме – людина безвідносно до статі: *У невмілого руки не болять; Праця чоловіка годує, а лінь марнує* [6, с. 92]. Так само піддаються осуду і чоловік, і жінка за невміння працювати, непристосованість до роботи: *Ото ткач: нитка рветься, а він в плач* [10, с. 51].

Через призму малих паремійних форм представлені і психологічні та інтелектуальні семантичні складники реалізації гендерної опозиції 'чоловік' – 'жінка', що вказують на прикметні риси осіб чоловічої та жіночої статі. Зокрема, ідеться про відвагу і сміливість чоловіка: *То не козак, що боїть ся собак; Сміливого й куля не бере; Смілому море по коліна* [10, с. 26]; а жінка цінується, перш за все, як берегиня родинного вогнища: *Без господині хата – що день без сонця; Лучше бути гарною наймичкою, ніж поганою господинею* [10, с. 66]. Варто також зауважити, що з-поміж соціально-статусних іпостасей українського чоловіка роль хазяїна, господаря дому окреслена достатньо чітко: *В доброго хазяїна й соломинка не пропаде; Всякий двір хазяїським оком держиться* [10, с. 61]. Розум – це те, що цінується в людині незалежно від її статі, а тому в мовній картині світу, одним із традиційних репрезентантів якої є прислів'я і приказки, інтелектуальний рівень як чоловіка, так і жінки є визначальним конструктором якості життя загалом: *На красивого чоловіка дивитись гарно, а з розумним жити легко* [10, с. 34]; *Краще жінка сварлива, ніж дурна* [10, с. 35]; *Нема гіршого ворога, як дурний розум* [10, с. 44].

Важливими характерологічними рисами українських жінок і чоловіків є доброта, чесність, порядність, що наявні чи відсутні безвідносно до статі і визначаються внутрішнім світом людини, її сутністю: *Добрий чоловік – надійніше кам'яного мосту; Хто чисте сумління має, спокійно спать лягає; Бійся не чорта, а лихого чоловіка* [10, с. 27].

Мовлення жінок завжди перевищує за ступенем емоційної напруженості чоловіче, більш виважене, спокійне і предметне. Психологічна іпостась чоловіка змальована без використання конотативної лексики, а такі риси, як жіноче марнослів'я, гострий язик, схильність до перебільшень не залишаються поза увагою: *Одна збрехала, друга не розібрала, а третя по-своєму перебрехала* [10, с. 44]; *Пси кусають зубами, а баби – язиками* [8, с. 73]; *Поневолі баба клянеться, коли бреше* [10, с. 43].

Гендерна опозиція 'чоловік' і 'жінка' представлена в малих фольклорних жанрах через рольові іпостасі батька й матері, повага до яких є обов'язковою складовою української ментальності і виховується в дитині з малих літ: *Шануй батька і няньку, буде тобі скрізь гладенько* [6, с. 102]; *Все купиши, лише тати й мамі ні* [10, с. 32]. За українською світоглядною традицією жінка лише тоді вповні реалізувала себе в житті, коли стала матір'ю, для якої нічого важливішого не існує понад її дітей, а тому народ увіковічив цю позицію жінки в прислів'ях та приказках, підкресливши, що мати – найважливіша людина для кожного з нас, яка дитячі болі сприймає як свої особисті: *Мати одною рукою б'є, а другою гладить* [10, с. 32]; *У дитини заболить пальчик, а в матері серце* (6, с. 118); *Рідна мати високо замахає, а помалу б'є* [6, с. 117]. Яку б вагу не мав у родині батько, він не здатен ані замінити матір, ані дорівнятися до неї за значимістю: *Одна мати вірна нарада* [10, с. 31]; *Отець умре – то пісироти дитина, мати – то вже цілая сиротина* [10, с. 32].

Зміна суспільних орієнтирів, сучасний спосіб життя з його безупинним рухом, зростання ваги жінки як представника соціуму спричинили руйнування традиційних гендерних стереотипів, що знайшло своє відображення в мовленнєвій реалізації досліджуваних концептів, а відтак і в сучасній прозі. Гендерні параметри особистості як комплекс соціальних, психологічних, мовленнєво-мисленнєвих та інших складових визначають особливості соціологізації чоловіків і жінок, що позначається на доборі мовних засобів, що актуалізують соціально значимі на сьогодні характеристики осіб жіночої і чоловічої статі.

Якщо за традиційними уявленнями українців жінка поставала фізично здоровою, привабливою, роботящою, берегинею родинного вогнища, для якої ведення домашнього господарства – найважливіша справа, а справжній чоловік був мужнім, розумним і розважливим, хазяїном родини і господи, то в сучасній прозі акценти в окресленні іпостасей осіб різної статі змінюються. Сьогодні диктує свої вимоги, починаючи із зовнішнього вигляду. Зовнішність сучасної жінки – важлива складова її загального іміджу, а тому вона докладає максимум зусиль, щоб бути доглянутою і привабливою, лягає під ніж пластичного хірурга, аби виглядати молодшою за свої роки: *В оксамитовому, схожому на царський трон кріслі біля столу сиділа красива доглянута пані за шістьдесят. Очі гоноровиті, холодні, вуста тонкі, спина пряма, як шляхи героїв* [2, с. 9]; *Не змінюючи виразу обличчя, аби не зіпсувати результатів пластичної операції, спробувала пошарпувати дружина Ординського Олена* [3, с. 5]. Ідеал сучасної жінки в мовній картині світу сучасної української прози виглядає так: *Справді красива. Білява, коротка стрижка. Коштовні сережки у вухах. Досконалий макіяж. Одягнута з неабияким смаком і в речі, яких не купиш у рідному місті* [5, с. 181]. Не менше переймаються своїм зовнішнім виглядом і чоловіки, для яких зовнішні атрибути життєвого успіху та матеріальних статків мають виявлятися із першого погляду на них: *Молоді хлопці – мов з іншого світу. На службових автівках приїжджали. Костюми, краватки. Рухи впевнені, розмови зарозумілі* [4, с. 61]. *З мазераті вийшов красно голений хлопець років двадцяти з лишком, джинси порепані, сорочина баксів на п'ятсот тягне* [4, с. 51].

Як бачимо, своєму вигляду приділяють увагу і жінки, і чоловіки, причому це безпосередньо пов'язано із соціальним статусом особи або з її прагненням змінити цей статус за будь-яку ціну. Привабливий зовнішній вигляд, доповнений

природною вродою чи набутий, для деякого стають самоціллю, до якої рухаються попри вік і здоровий глузд: *Гламурні тітоньки передпенсійного віку докладають надзусиль, аби втриматися в загальній колії. Намагаються одягом від знаменитих модельєрів сховати те, що лишилося від колись молодих, струнких і впевнених у собі сільських дівчат* [5, с. 123]. Із відчуттям легкого жалю і смутку вимальовано частину українського жіноцтва, що через життєві перипетії, негаразди, іноді брак часу чи сил для догляду за собою, виглядають передчасно постарілими та непривабливими: *Колись красива, тепер вона втратила всю свою звабу, розповніла й обстригла спалене хімією волосся. Виглядала так, як більшість жінок її віку. Навіть дорогий одяг не ховає зайвої ваги, надміру широкіх стегон, набряклих від навантаження ніг. Друге підборіддя, обвислі щоки, обважнілі повіки з підмальованими чорним олівцем стрілками. Втомлені очі, розгублений погляд* [5, с. 23].

Якщо з-поміж ментальних атрибутів концепту 'жінка' мовленнєвої реалізації в сучасній українській прозі активніше зазнають природно-фізичні її іпостасі, то з концептуальних ознак сучасного чоловіка більше виявляються психологічні характеристики. Причому чоловіки ідентифікують себе далеко не завжди так само, як сприймають їх жінки. Якщо позиція чоловіка полягає в тому, що він «не любить виглядати дилетантом у будь-якій сфері», то для жінки це значить – «не вміє визнавати того, що помиляється або не має рації» [5, с. 13].

З урахуванням тих змін, що сталися в традиційних гендерних стереотипах, на сьогодні опозиція 'чоловік' і 'жінка' постає у вигляді симетричного бінома, де репрезентовано сучасне уявлення про реалізацію успішної особистості: *Упевнений, мовчазний, зразу видно, що цей чоловік знає, що робить, і слів на вітер не кидає* [5, с. 149]; *Самодостатня, спокійна, виважена. Знає, чого хоче. Впевнена у своєму виборі* [5, с. 79]. Попри позитивні стереотипи, що склалися в сучасному суспільстві, часто зустрічаємо і діаметрально протилежну позицію, яка залежить не стільки від статі, скільки від рис конкретної людини: *На противагу впевненим у своїх власних силах і самодостатнім чоловікам і жінкам частина юнаків та дівчат перебуває під надмірною опікою батьків, що зазвичай формує слабку духом особистість: освіту блискучу забезпечили, квартиру на Хрещатику купили, «Мазераті», та й батьківський рахунок у Максима немалий* [1, с. 17]; *І купи їй землі. Їй богу! На сімнадцятиріччя. Гарний привід. Ти подумай: діаманти губляться, авто розбиваються, а земля, щоб Руслана не вигадала, залишиться* [3, с. 7].

Еволюція гендерних стереотипів, яку ми простежуємо при зіставленні малих паремійних форм і сучасної прози, виразніше виявляється у зміні природно-фізичних характеристик чоловіків і жінок, тоді як психологічні складові досліджуваних концептів є більш усталеними, статичними.

Отже, проаналізувавши природно-фізичні, фізіологічні, психологічні, інтелектуальні, соціально-статусні та рольові складники концептів 'чоловік' і 'жінка', ми дійшли висновку, що гендерно-ментальні стереотипи на сьогодні зазнали суттєвих змін, що безперечно позначилося на особливостях мовленнєвої реалізації усіх складників аналізованої опозиції: сучасний ідеал представників різної статі далекий від того, яким він був у прислів'ях і приказках, де втілено народні уявлення про чоловіків і жінок відповідно до традиційного українського менталітету.

Література:

1. Дашвар Люко. Бити є. Макс. Книга 2 / Люко Дашвар. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2012. – 288 с.
2. Дашвар Люко. Маги все / Люко Дашвар. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2011. – 333 с.
3. Дашвар Люко. Молоко з кров'ю / Люко Дашвар. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2010. – 268 с.
4. Дашвар Люко. Рай. Центр / Люко Дашвар. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2009. – 272 с.
5. Лукашук Х. Курва / Христина Лукашук. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2013. – 240 с.
6. Народ скаже – як зав'яже. Українські народні прислів'я, приказки, загадки / Упоряд. Н. С. Шумада. – К. : Веселка, 1973. – 229 с.
7. Пицун М. А. Исследование гендера с позиций когнитивистики / М. А. Пицун // Изменяющийся славянский мир: новое в лингвистике / Отв. ред. М. В. Пименова. – Севастополь : Рибэст, 2009. – С. 141–145.
8. Прислів'я та приказки: Взаємини між людьми / Упоряд. М. М. Пазяк. – К. : Наук. думка, 1991. – 440 с.
9. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2010. – 844 с.
10. Скарбниця народної мудрості / Упоряд. Т. М. Панасенко. – Харків : Фолю, 2009. – 286 с.

УДК : 811. 111'42: 81'22

О. А. Пешкова,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ ТА СУМІЖНИХ ТЕРМІНІВ

У статті аналізуються дослідницькі надбання вчених у тлумаченні терміна «інтермедіальність». Систематизується трактування терміна «інтермедіальність» та його відмежування від суміжних понять. Теорія інтермедіальності передбачає вивчення змістової й образної взаємодії різних видів мистецтв у тексті художнього твору. Вона визначається як особливий спосіб організації художнього твору і як специфічна методологія. В аналізі художнього тексту термін «інтермедіальність» забезпечує вторинне кодування, фіксуючи за допомогою мови дію візуальних, аудіальних, зорових, тактильних кодів.

Ключові слова: Інтермедіальність, інтермедіальний аналіз, моделі інтермедіальності, художній текст, семіотика, код.

MODERN APPROACHES TO DEFINITION OF THE CONCEPT «INTERMEDIALITY» AND RELATED TERMS

This article presents the analysis of the different points of view on defining the term «intermediality.» The definition of the term «intermediality» is viewed from different perspectives that allows to single out from other related concepts.

The theory of intermediality involves the study of semantic and imagery interaction of different arts in the text of art. It is defined as a special way of organizing the work of art and as a specific methodology. Intermediality – creation of an integral artistic space in the system of culture (or creation of artistic metalanguage of culture); special way of organizing literary text; specific form of dialogue between cultures, which is accomplished by means of interaction between artistic references; specific methodology of analysis of separate work of art and the language of culture in general. In the analysis of literary text, the term «intermediality» provides a secondary coding fixing through language performance of visual, auditory, visual, tactile codes.

Keywords: intermediality, intermediality analysis, models of intermediality, literary text, semiotics, code.